

ПОЕТИТЕ – ЗАВЛАДЕНИ ЖАНРОВИ ТЕРИТОРИИ

РОМАН КИСЬОВ – ПРЕКРАЧВАЩИЯТ ГРАНИЦИ ТВОРЕЦ

Йоанна Гудалова, „Паисий Хилендарски“

Научен ръководител: проф. д.ф.н. Л. Липчева-Пранджева

Общото между различните изкуства е Духът,
който в-дъх-новява („дух“ иде от „дъх“), и
Словото (като изначална субстанция)¹

Роман Кисьов

Ако се придържаме към Николай Райнов и неговите мисли за произхода на изкуството, то несъмнено ще забележим, че изкуството е плод на необходимостта от общуването с другите и изразяването на колективните преживявания. Има и нещо друго обаче, което отличава творбата на изкуството, и то е вдъхновението. Вдъхновението е достигане до по-високо ниво на ума, придобиването на ново видение за света и битието. То връхлита ума при неговите търсения и създава желанието да предадем онова, което сме почувствали². Това е и общото между всички изкуства. Без значение колко различни са те, границите помежду им са несигурни, а вдъхновението е онова нещо, което ги обединява.

Вдъхновението на твореца Роман Кисьов го кара да споделя своите мисли и чувства чрез словото и образа. Не можем да кажем дали е повече поет, или художник. В своето творчество той съчетава по интересен начин поезията и изобразителното изкуство. Роден през 1962 г. в град Казанлък и син на поета Здравко Кисьов, Роман Кисьов завършва „Живопис“ в Националната художествена академия. Изкушен от поезията обаче на 25-годишна възраст започва да пише, въпреки вътрешното си съпротивление, порадено от това, че баща му е поет.

При Роман Кисьов метафората „баща ми в мен“ присъства само отчасти. Въпреки сходствата, които откриваме между неговата поезия и тази на баща му Здравко Кисьов (пример в това отношение е избора на заглавия, работата с библейска образност и използването на антични сюжети), като че ли онова, което най-много сближава Роман Кисьов с неговия баща, е пътят на изкуството, по който и двамата поемат. Свикнали да гледаме на Здравко Кисьов само като на поет, пропускаме това, че той всъщност е свързан с изкуството в неговата цялост. Въпреки че остава в полето на поезията, Здравко Кисьов започва своя път в изкуството с рисуването, от което по-късно се отказва и остава свързан с него само като ценител, който дава напътствия на своя син. Това ни показва невъзможността да твърдим, че поезията е онова нещо, което Роман Кисьов наследява от своя баща, а изобразителното изкуство е неговото лично „откритие“ в живота. Роман Кисьов наследява и двете изкуства от баща си, но същевременно с това поема по свой

¹ Цитатът е част от интервюто, което Роман Кисьов даде за нас.

² Вж: Райнов, Николай. Що е изкуство? Произход на изкуството. // Електронно списание LiterNet. <<https://litenet.bg/publish4/nrainov/shto.htm>> (11.09.2023 г.)

собствен път, в който умело ги съчетава в тяхната цялост, без да отдава своя талант само на изобразителното изкуство или на поезията. Въпреки това хармонично съчение на образ и слово, в интервю за нас Р. Кисьов сподели, че поезията и изобразителното изкуство в началото при него са били в единоборство, но по-късно двете изкуства се примиряват, сприятеляват се и се допълват. И все пак водеща остава поезията.

Роман Кисьов издава общо десет стихосбирки, като много от тях са преведение на чужди езици. Първата от тях излиза през 1995 г. и носи заглавието „Вратите на рая“, а последната излиза съвсем наскоро през 2022 г. и е озаглавена „Светът на думите“. Поезията, която ни предлага Роман Кисьов, е различна и несъмнено се вписва в представите ни за модерност. Чрез нея Кисьов се стреми да отведе читателя към един мистичен свят на себепознанието.

Още първата стихосбирка на поета потапя читателя в тази мистика и доказва авангардността, в която ще се развие словото на Кисьов. „Вратите на рая“ излиза през 1995 г., а появата ѝ е тясно свързана с държавното издателство „Христо Г. Данов“ в Пловдив. В началото на посочената година издателството обявява национален конкурс за ръкопис на поетическа и прозаическа книга на млади автори до 33-годишна възраст по повод 140 години от създаването на издателството. Роман Кисьов печели наградата за поезия, а „Вратите на рая“ е отпечатана от пловдивското издателство. Появата на тази стихосбирка носи успех на Роман Кисьов. Тя обаче има и пряко отношение към раждането на изкуство, за което самият Кисьов казва, че е тайнство. Връчването на тази награда отваря вратите към едно ново приятелство – това между поета Добромир Тонев, който е редактор на дебютната стихосбирка на Роман Кисьов, и самият автор на книгата. Това приятелство ражда стихотворението „Арго“, посветено на Добромир Тонев и поместено във втората поетическа книга на Р. Кисьов „Сянката на полета“. Така издаването на първата стихосбирка на Роман Кисьов става предпоставка за появата на вдъхновението, с което започнахме този текст.

Вдъхновението задава и тонът на лирическия глас във „Вратите на рая“. Стихосбирката започва с няколко стиха, които заместват предговора и отново разкриват темата за вдъхновението, родено от Духа, от Твореца, от едно друго измерение:

*Аз съм творецът в сянка.
Аз съм сянката на Твореца,
Който също е в сянка...*

(Кисьов 1995: 9)

Това кратко въведение, в което се разкрива и ролята на твореца, за която ще стане дума малко по-късно, подготвя читателя за два лирически цикъла – „Преди да се родя“ и „Откровение“. Те условно разделят книгата на две части, които са контрастно противопоставени една на друга. В първия цикъл със стихотворения преобладава мракът, осомотението на Аза и изолираността му от света. Дори стихотворението „Итака“ *говори* за затвореността на човека. Обратно на Кавафис, обратно на мита за Одисей Роман Кисьов въвежда герой, който никога не напуска Итака. Никога не опознава света извън нея.

Тази затвореност от външния свят продължава и в стихотворения като „Пустота“, „Дом“, „Споменът“. Тези стихотворения от първата стихосбирка на Роман Кисьов напомнят Далчевата поезия. В „Дом“ стопанинът на къщата не е заминал за Америка, ала отново е единственият ѝ обитател. И той, и лирическият говорител от „Повест“ не вярват в своето съществуване, а единственият им гост е споменът, напомнящ за отминалите дни и изтичащия живот.

Роман Кисъов представя състояние на духа, чието най-добро описание би било *изгубеност*. Изгубен в своята самота, лирическият говорител от първия цикъл „Преди да се родя“ чувства безсмислеността на съществуването, не успява да се вгради успешно в обществения живот, изпитва нежелание да живее в себе си. Осъден да съществува в и чрез своето тяло, той се чувства като в затвор. Мечтае за завръщане към времето преди да се роди, в един мистичен първообраз на света, където самотата не съществува.

Въпреки безизходица, в която се намира Азът, надеждата обаче се промъква в живота му. В края на тази първа част от дебютната стихосбирка на Роман Кисъов мракът се изпарява поразен от вярата. Ключово стихотворение за „Преди да се родя“, а и за цялата книга, е стихотворението „Път“. То осъществява прехода между двете части на „Вратите на рая“. В него чрез съчетанието на библейска образност и митологични фигури Кисъов изгражда двете противоборствени сили в света – доброто и злото, светлината и тъмнината.

В „Път“ лирическият говорител се променя. Той излиза от затвореността си и се освобождава от чувството на изгубеност. Виждаме го изпълнен с вяра и поел по пътя, който върви само напред:

*Вървя и виждам:
хора
много хора
весели и тъжни
и всички те край мен се движат
и всички те напред вървят
във моята посока*
(Кисъов 1995: 32)

За първи път лирическият говорител е сред останалите хора и се движи в една посока с тях. У него вече не присъства желанието за връщане назад, а онова, което му помага да не спира да върви напред, е вярата. Тя се оказва неговото спасение, нишката, която го отвежда до светлината:

*Вярата е мойта Ариадна...
И виждам вече светлина*
(Кисъов 1995: 32)

Светлината бележи новото начало за лирическия говорител, неговото *Рождество* и *Възкресение*, както твърди текстът. Тя задава тон и на цялата следващата част от „Вратите на рая“.

Вторият лирически цикъл е белязан от вярата, която за Роман Кисъов е силно обвързана с Бога. Тази особеност на поезията на Кисъов е лесно доловима още в заглавието на цикъла. „Откровение“ напомня на *Откровение* от свети Йоан Богослов и изгражда представата за обновление, за раждане на ново начало, нов свят:

*Да бъде ден
И вятърът повдигна слънчевия диск върху
крилете си
И затанцува светлината в хилядите
отраждения
на този свят туко-що роден а всъщност*

толкоз ддревен
(Кисъов 1995: 63)

Също като Христо Смирненски и Роман Кисъов залага на фразата „Да бъде ден“, която преповтаря библейското „Да бъде светлина!“. Лирическият говорител вижда света променен. Той е същевременно ддревен, но и сега роден. Светлината го е преобразила и е изпарила от него всеки остатък от тъмнина.

Интертекстуалните връзки, които този цикъл изгражда с Библията, са множество. Откриваме епиграфи от библейски текстове („Откровение“, „Тайната вечеря“, „Войните на Самуил“), натъкваме се на библейски персонажи („Саломе“), преобръщат се библейски сюжети („Притча за двамата сеячи“). Всички те обаче имат за цел да покажат една променена душевност. Така например натрупването на въпроси в стихотворението „Тайната вечеря“ води до себеоткриването на Аза, не знаещ все още кой е:

*Дали си някой Петър - ще се отречеш ли
три пъти, преди да е пропял петел?...
Или си някой Юда - ще извършиш ли
коварното предателство с целувка?*

И все пак, ако събеседникът на лирическият говорител се окаже самият Юда, пред него се открива възможността за промяна:

*О, ако узнаеш, че си Юда,
ще можеш ли да промениш Съдбата?
Опитай!*

(Кисъов 1995: 63)

Вторият лирически цикъл от „Вратите на рая“ разкрива пред читателите вярата в човека и неговата промяна. Някои от стихотворенията като това показват търсещия Аз себе си. Други обаче разгръщат образа на човека, открил вече своята вътрешна хармония чрез вярата си в Бог. В „Откровение“ наблюдаваме един различен Одисей, който е стигнал до своята Итака:

*И самият аз съм Одисей
завърнал се в дома на своето рождение –
така познат
и непознат
И няма вече нощ да има
Защото Пенелопа изтъквава неуморно
от светлинните лъчи
безкрайността на този ден.*

(Кисъов 1995: 64)

Героят е открил своя дом. И въпреки че „Път“ задаваше едно пътуване напред, всъщност това отново е пътуване към първообраза на света, към вечността и безкрайността на света. Царството Небесно за лирическият говорител от втория цикъл със стихотворение е разгледано като *Locus amoenus* – място на наслада и хармония, в което винаги е *петият сезон*:

Той съдържа в себе си

*възраждането и новия живот на пролетта,
топлината и пламъка на лятото,
плодовитостта на есента и чистотата
на бялата зима... Това е Петият сезон –
Вечността*

(Кисъов 1995: 62)

Така цикълът „Откровение“ проследява развитието на Аза и откриването на неговото спасение от самотата, която изпитва. Този лирически цикъл изгражда образа на света, в който Бог отново ще бъде сред хората, а вярата ще им помогне да достигнат хармония във вътрешния си свят.

„Откровение“ задава светлината, по която ще се понесе творчеството на Роман Кисъов. В стихотворението „Пилигрим на светлината“, а и в цялата едноменна стихосбирка от 2003 г., светлината е видяна като спасение за човека от смъртта:

*И се понесох аз върху потопните води,
и следвах неотлъчно гълъба на Духа...
За да спра на Арарат.*

(Кисъов 2003: 9)

Азът е открил своето по-добро място, а светлината вече той открива навсякъде около себе си – в зората, луната, звездите, в сърцето си („Светлина“). Светлината в по-нататъшното творчество на Роман Кисъов присъства чрез своите различни прояви, но същевременно с това тя е и отсъствието на мрака. Лирическият говорител от стихотворението „Светлина и сянка“, поместено в стихосбирката „Градината на тайните“, заявява смело, че „щом Светлината на света ни освети – / изчезва всяка сянка“³. Така творчеството на Роман Кисъов задава като свой основен мотив Светлината, която побеждава тъмнината и прави човека по-силен.

Това, разбира се, не е единственият мотив, въведен от „Вратите на рая“ и продължен от другите поетически книги на Роман Кисъов. За Кисъов от изключително значение се оказва ролята на поета и поезията в живота на човека. В творбата „Към стария поет“ от своята дебютна стихосбирка той изгражда образа на поета, загубил живота си в творението на поезия:

*Ти превърна Поезията в свой живот.
Цял живот, затворен между четири стени,
писа стихове за Живота...
Колко прозаично!*

(Кисъов 2003: 24)

Подобно на Далчевия лирически говорител от стихотворението „Книгите“ и тук творецът е затворен за света навън и е вгълбен в интелектуалното си занимание. В същото време обаче Роман Кисъов начертава и образ на поета, който се доближава до средновековната ни представа за него. Говорителят от стихотворението „Творецът“ споделя:

Моите стихове

всъщност не са мои.

(Кисъов 2003: 24)

Поетът е пратеник и посредник между Бога и хората. Той често отсъства от света, както твърди стихотворението „Не говорете“, и слуша какво му казва висшият творец, който е единственият творец в света.

Тази идея преминава и в стихотворението „Роденият поет“ от стихосбирката „Криптус“, както и в целия лирически цикъл от „Градината на тайните“, носещ заглавието „Поетът“:

*О, аз не отговарям
за моя стих...
По този въпрос
питайте Бог!*

(Кисъов 2003: 45)

*Аз съм само калфа...
Но калфа
на големия Майстор –
Бог*

(Кисъов 2003: 51)

*Роденият поет пристига от страната
на думите-слънца
Роденият поет пристига в този свят
за да спасява красотата
от неговия ад*

(Кисъов 2003: 51)

В поезията на Кисъов поетът търпеливо слуша какво му диктува Духът и го предава на хората. Негова основна задача се оказва да опази красотата в света недокосната, а поезията от своя страна има за цел да ражда от Духа поетите, които да разпространяват Божието слово, чрез което да носят спасението на хората. Поезията са думите, оставащи след смъртта на поета, начинът, по който той продължава своето съществуване в света, а с него и спасението за човека.

„Вратите на рая“ поставя началото на всички тези мотиви, чрез които читателят се пренася в един мистичен първообраз на света, където хармонията съществува. Стихосбирката начертава възможностите за спасението на човека чрез вярата и достигането до светлината. Тази дебютна поетическа книга ни разкрива обаче и авангардността на поезията на Роман Кисъов. В нея за първи път откриваме сливане на жанрови форми. Последните две стихотворения от „Вратите на рая“ – „Притча“ и „История“, всъщност много приличат на кратки разкази с поучителен финал. Това прекрочване на границите между отделните жанрове продължава във всички поетически книги на Роман Кисъов. В тях срещаме поезия от типа хайку:

*Цветя
положени на гроб
Пускат корени*

в отвъдния живот

(Кисьов 2003: 78)

В следващия момент забелязваме творби, които представляват поезия в проза („Филантропът“, „Съзерцателят“, „Спомен“), както и произведения, чието заглавие недвусмислено задава жанра, през който те трябва да бъдат четени („Фрагмент“).

Всички приведени примери доказват, че поезията на Роман Кисьов слива в едно традиция и новаторство. От една страна, в нея отеква гласът на Далчевата поезия, а от друга страна, чрез графичното си оформление и подредбата на стиха тази поезия носи усещането за една авангардност, вписваща се в световната поетическа традиция.

Поезията, която създава Роман Кисьов, е различна от познатото ни до този момент. Тя въздейства, извисява и просветлява читателя чрез своите послания. Тази поезия не би имала същото въздействие без своето съчетание с изобразителното изкуство. Всички книги на Роман Кисьов съдържат в себе си рисунки на самия поет. Тази практика, позната ни още от Гео Милев, носи усещането за синтез, за завършеност на представеното изкуство.

Като художник Роман Кисьов създава картини, рисунки и илюстрации на книги. Изобразителното изкуство на Кисьов отново е потопено в мистичния свят, който изгражда и поезията му. В илюстрациите му на книги се долавят екзистенциализмът и метафизичността, познати ни от поетическото му творчество. Роман Кисьов избира да илюстрира книги, които носят именно философското в осмислянето на битието, а рисунките му допълват това слово. И тук визираме книги като „Псалми в пустинята“ (1998 г.) на Кристене Буста, „Свободата няма име“ (1990 г.) от Ст. Раненски и др. Рисунките, намиращи място сред кориците на книги, включително и сред стихосбирките на самия Кисьов, са съчетание от графика и живопис. Творбите на Роман Кисьов не илюстрират буквално казаното вече с думи, а се стремят да го допълнят и обогатят. Включените в поетическите книги на твореца Роман Кисьов рисунки отвеждат читателя до мистичния свят, загатнат вече чрез словото. Те самите са визуална поезия и заедно с думите раждат образа на спасението за човека и светлината, възможна само в един друг свят, където е Бог. Изобразителното изкуство, което създава Кисьов, е на границата между реалистичното и мистичното, между традиционните ни представи за икони и рисунки, които имат свой собствен език. Това разкрива неговия авангарден характер, който хармонично се съчетава с новаторското в поезията му.

Роман Кисьов участва в множество колективни изложби, както и организира свои самостоятелни изложби в страната и чужбина. В тях той отново ни предлага картини, които са силно обвързани с мистичния свят на вярата и Бог. И ако ни се струва, че талантът на Роман Кисьов в изобразителното изкуство допълва поетическото му творчество, трябва да отбележим и факта, че поезията му също оказва своето въздействие върху реализирането на изложбите му. На 22 март 1995 г. Роман Кисьов организира изложбата „Петият сезон“ в галерия „Сезони“ в столицата, чиято дата поставя символичното начало на пролетта. Заглавието на изложбата недвусмислено пък се свързва с едноименното стихотворение на твореца. Така заглавието, даващо име на стиховете, внушаващи усещането за пълна хармония и спокойствие, е заглавие и на изложба, която е изпълнена с картини, които много силно напомнят на икони и за които при откриването на изложбата самият художник казва, че са посветени на Исус Христос⁴. Сред картините в тази изложба се носи усещането за безвремие и безкрайност. И това усещане, от една страна, и чувството за изтичащо време, от друга страна, е още една допирна точка между поетическото творчество и изобразителното изкуство на Роман Кисьов.

⁴ Запис на откриване на изложбата виж тук: <https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=-sDJvBRwQ10> (23.11.2023 г.)

В това единно творчество понятието за *време* се оказва проблематизирано. В своята поезия Роман Кисъв често показва човека доближаващ смъртта или човека, който се надпреварва с времето. В творби пък като „Времето в мен“ понятието време се оказва променливо. Онова време, което е в човека тече вертикално и го свързва с неговите корени и с вечността в небесата. Времето извън човека обаче познава само хоризонталното протичане. То съединява в едно раждането и смъртта му. И ако се вгледаме в рисунките на Роман Кисъв от неговите ученически години до днес и задържим погледа си най-вече върху автопортретите си, които той създава, ще забележим, че картините на Кисъв проследяват промяната у човека и изграждат именно идеята за хоризонталното протичане на времето. Промяната е лесно доловима и в трите картини – „Път“ (1992 г.), „Път II“ (1995 г.), „Път III“ (1997 г.). В тях човекът е представен на път сред гора. Изобразената човешка фигура променя своя облик. В „Път II“ от 1995 г. виждаме човека в картината с ореол. 1995 е годината, в която самият Роман Кисъв приема Христовата възраст и става на 33. В стихотворението „Монолог на родения повторно“ лирическият говорител признава, че именно на тази възраст той вдишва вечността и се ражда за втори път. В тази поетическа творба се противопоставят смъртта и вечността. Смъртта расте с всеки изминал ден, докато вечността не отнесе лирическият говорител и той продължи съществуването си освободен от тежестта на дните и годините – нещо, което бива изразено и чрез рисуването, най-вече в картината „Път III“, където светлината вече се появява чрез присъствието на жълтия цвят.

От приведените примери наблюдаваме как чрез думите и картините на твореца се изгражда цялост при възприемането на житейските му идеите. Така творчеството на Роман Кисъв е хармонично съчетание от образ и слово, пътуване към един непознат свят на спасението, а ние всички се оказваме Одисей, който се опитва да разбере повече за себе си по пътя за Итака. В своето есе „За поезията или тайната йерархия на думите“ Роман Кисъв разсъждава върху мистичната поезия:

Тази е поезията, която притежава Думи на Сила — онези скрити Думи, които са в състояние да сътворяват нови светове, да трансформират същности и начала, да въвеждат и отвеждат душите там, където те никога не биха достигнали сами, да отварят и да затварят невидими врати... Тази поезия е священодействаща поезия и малцина са поетите-жреци, служещи чрез нея, но в действителност и със сигурност това са най-големите поети на човечеството.⁵

Творчеството на Р. Кисъв е точно такава – мистично. То има силата да променя. Изправя ни пред самите нас и разкрива части от същността ни. Да наречем това творчество *религиозно* би било недостатъчно. То е духовно, философско творчество, което вярва в спасението на човека от самотата му и възможността да бъде щастлив.

Чрез сливането на образ и слово изкуството, което създава Роман Кисъв, преобразява човека. Вярата, която му дава за спасение на душата, изтръгва мрака от представата му за безкрайността на битието и я прави приветлива. Творчеството на Роман Кисъв е любов към човека, една слята словесна и образна поезия, която е модерна и същевременно с това готова да остане във вечността. Тя е мост, по който човекът да достигне Духа и онзи мистичен свят на успокоението. Тя е едно истинско вдъхновение.

⁵ Вж.: Кисъв, Роман. За поезията или тайната йерархия на думите.//Електронно списание LiterNet. <<https://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=225&WorkID=12804&Level=1>> (10.09.2023 г.)

Цитирана литература:

Кисьов, Роман, 1995: Кисьов, Роман Вратите на рая. Пловдив: Христо Г. Данов, 1995 г.

Кисьов, Роман, 2003: Кисьов, Роман. Пилигрим на светлината. Русе: Авангард принт, 2003 г.

Кисьов, Роман, 2004: Кисьов, Роман. Криптус. Русе: Авангард принт, 2004 г.

Кисьов, Роман, 2014: Кисьов, Роман. Градината на тайните. Русе: Авангард принт, 2014 г.

Кисьов, Роман, 2021: Кисьов, Роман. Насън и наяве. София: Ерго, 2021 г.

Кисьов, Роман. За поезията или тайната йерархия на думите. // Електронно списание LiterNet.<> (10.09.2023 г.)

Райнов, Николай. Що е изкуство? Произход на изкуството. // Електронно списание LiterNet, 25.02.2002. <<https://litenet.bg/publish4/nrainov/shto.htm>> (11.09.2023 г.)